

Tarixdən gələn səs

Üzeyir Hacıbəyli – məfkurə publisisti

Özünün musiqi əsərləri ilə dünyaya pəncərə açan, “Leyli və Məcnun”, “Koroğlu”, “O olmasın, bu olsun”, “Arşın mal alan” kimi şedevrlərlə cahanşümul şöhrət qazanmış Üzeyir bəy Hacıbəyli həm də çox güclü qələm sahibi, jurnalist, publisist idi. Onun publisistik yaradıcılığının ən məhsuldar dövrlərindən biri 1918–1920-ci illərdir ki, həmin zaman kəsiyində qələmə aldığı məqalələri sovet hakimiyyəti illərində yasaq edilərək, xalqdan gizlədilmişdir.

Növbəti anım günü ilə əlaqədar istiqbal və istiqbal yolçusu olan dahi şəxsiyyətin bədii-publisistik irsinə yenidən nəzər salarkən bir daha şahidi olduq ki, Azərbaycanın ilk müstəqillik illərində Üzeyir bəy hər gün mətbuatda son dərəcə maraqlı yazılarla çıxış edib. Əvvəlcə müxbir, parlament müxbiri, kiçik qardaşı – “Azərbaycan” qəzetinin redaktoru Ceyhun bəy Hacıbəyli Fransaya getdikdən sonra isə qəzetin redaktoru kimi saysız-hesabsız məqalələri, felyetonları qəzetin səhifələrində dərc olunub.

Üzeyir bəyin yazılarını oxuduqca əvəzsiz publisist qələminin dürüstlüyünə, qərəzsizliyinə, itiliyinə, hadisələrin düzgün şərhinə heyran qalırısan. Həmin yazıların mövzuları da müxtəlifliyi ilə seçilir. Məqalələrdən bir neçəsinin adına nəzər salaq: “Nuru Paşa həzrətləri şərəfinə böyük ziyafət”, “Mühüm məsələlər”, “Partiyalarımıza”, “Azərbaycan parlamanı”, “Tarixi günümü”, “Andranikin məsələsi”, “Vəzifəmiz nədir”, “İstiqlal və istiqbal ümidi”, “Lənkəran faciəsi”, “Düşmənlərimizin fəaliyyəti”, “31 mart”, “Naxçıvan və Qarabağ”, “Ermənistan və Azərbaycan münasibəti”, “Erməni-gürcü münasibəti”, “Şimalımızın halı”, “Rusiya əhvalı”, “Qara təhlükə”, “İçimizdəki denikinlər”, “Məmurlarımız haqqında”, “Dördgöz olmalıyıq” və s.

Bu yazıları mütaliə etdikcə, Üzeyir bəyin nə qədər təmiz qəlbi, vətəninə bağlı ziyalı, xalq sevdalısı olduğunu bir daha anlayırsan. Məsələn, 1 dekabr 1918-ci ildə dərc edilmiş “Mühüm məsələlər” məqaləsində qüdrətli qələm ustası yazırdı: “...Biz Azərbaycanı və iki milyondan artıq olan Azərbaycan türklərini Yevropaya və müttəfiq dövlətlərə indidən tanıtdırmalıyıq. Özümüze məxsus tarixə, gözəl və xüsusi bir ədəbiyyata, sənayeyi-nəfisəyə malik olduğumuzu onlara bildirməliyik. Dilimizin firəng dili Yevropada olan kimi, bütün Qafqazda ümumi bir dil olduğunu, məsələn, bir ləzgi ilə bir erməninin və ya bir malakan ilə bir aysorun bir-biri ilə türk-Azərbaycan dili ilə danışmağa məcbur olduğuna isbat etməliyik. Musiqimizin ümumi Qafqaz millətlərinə zövq və ləzzəti-ruhani verən bir musiqi olduğunu bildirməliyik. Yevropa şairlərindən geri qalmayaraq şairlərimizi, müsənniflərimizi, yazıçılarımızı, alimlərimizi bərbəbir nişan verməklə xüsusi bir mədəniyyətə malik olduğumuzu əyan və aşkar etməliyik”.

Fərəhli haldır ki, Üzeyir bəyin 1918-ci ildə yazdığı “Mühüm məsələlər”i bu gün müstəqil Azərbaycanın Prezidenti

cənab İlham Əliyev və Birinci xanım Mehriban Əliyeva uğurla həyata keçirirlər. Şair, yazıçı, alim və bəstəkarlarımızın, elə Üzeyir bəy Hacıbəylinin özünün, həmçinin, ölməz “Leyli və Məcnun”, “Arşın mal alan” əsərlərinin yubileylərinin UNESCO-da, dünya ölkələrində, beynəlxalq səviyyədə keçirilməsi böyük dühanın vəsiyyətlərinə əməl olunduğunu və həyata keçirildiyini bariz şəkildə göstərir.

Üzeyir bəy Hacıbəyli məqalə və felyetonlarında xalqı narahat edən bütün məsələlərə aydınlıq gətirməklə yanaşı, erməni-Azərbaycan mövzusunda xüsusi diqqət yetirib. Yazılarının çoxunda bu məsələyə toxunan sənətkar daşnakların fitnə-fəsadlarından, onların, hətta sadə erməni millətinin başına gətirdikləri bəlaldan behs edib, dəf yollarını göstərib. “Başlanı”, “Eyni müamilə gözləyirik”, “Qarabağ hadisəsi”, “Kontrast”, “Rusiya əhvalı”, “Ermənistan və Azərbaycan münasibəti”, “Corciən meil”in məqaləsi və s. publisistik yazılarında Ü.Hacıbəyli məhz erməni məsələsinə toxunmuşdur. Qüdrətli qələm sahibi “Başlanı” məqaləsində yazırdı: “Özgənin iki gözünü çıxarmaq üçün özünün bir gözünü qurban etmək siyasəti yolunu tutmuş olan daşnaklardan nəticəsi hər vaxt erməni millətini fəlakətdən-fəlakətə salan “müsəlləh üsyan”lardan başqa özgə bir qabiliyyət gözləmək üçün cahil və qafil olmaq lazımdır”.

Daşnaklar Qarabağ ermənilərini bizə qarşı üsyana dəvət edirlər. Bu üsyanın açıq-açığına qəzetə vasitəsilə elanı, daşnakların bihəyalığını sübut edən aşkar dəlillərdən birisidir. (Hacıbəyli Üzeyir, 13 fevral 1919-cu il).

“Eyni müamilə gözləyirik” məqaləsində isə Üzeyir bəy belə qeyd edirdi: “Qarabağda bu “hartu-vurtu” salan və bu hərəkətləri çıxaran bütün Qarabağ erməniləri olmayıb, bəlkə bir dəstə daşnak guruhudur. Qarabağın kənd erməniləri yaxşı bilirlər ki, Azərbaycan hökumətinə tabe olmasalar, müsəlmanlar ilə əlaqələrini kəsməyə məcbur olub, acından ölərər. Ona görə biz əminlik ki, bədbəxt erməni kəndləri bu gün bir dəstə daşnakların xəyanət və şeytanəti qurbanlarıdır, bu gürühi-layəfəlhun erməni millətinin gözünü o qədər qorxudublar ki, bir bu qədər haqsızlıq və zülmərə qarşı ağız açıb söz deməyə cürətləri yoxdur. Əgər bu xainlər guruhu Qarabağdan tərd və təbid edilirsə və onların yuvaları dağılırsa, Qarabağ erməniləri asudə nəfəs çəkib, həm acından ölməzlər, həm də öz həmişəki qonşuları ilə mehriban do-

lanıb, Azərbaycan hökumətinin ədalətli altında və sayeyi-mərhəmət qayəsində kəməli-asudəgi ilə imrari-məişət edərlər” (Üzeyir Hacıbəyli, 5 may 1919-cu il).

“Rusiya əhvalı” məqaləsində isə Üzeyir bəy müdrikcəsinə qeyd edirdi: “Bugünkü vəzifəmiz Rusiya işlərinə kənardan baxmaq və Rusiya daxilində vəqə olan hadisələrə qarşı bitərəf qalmaqla bərabər, oradan bizi təhdid edən təhlükələrdən özümüzü qorumaqdır... Təhlükə bolşevik tərəfindənmi və ya Denikin tərəfindən vəqə olacaqmı, bizdən ötrü təfəvüt yoxdur, qorunmaq və hər bir vasitə ilə istiqlalımızı mühafizə etmək, vəssalam” (Hacıbəyli Üzeyir, 9 oktyabr 1919-cu il).

Önəmlisi budur ki, Üzeyir bəyin yüksək siyasi fəhmlə toxunduğu mövzuların böyük əksəriyyəti bu gün də aktualdır. Hər zaman xalqın rifahını düşünən, onun yaxşı yaşamasını istəyən böyük şəxsiyyət öz yazılarında əmək haqlarının azlığını da önə çəkib, müəllimlərin timsalında bunun dözülməzliyini vurğulayırdı: “Xalq müəllimlərinin məvacibi olan dörd yüz otuz beş manata nəinki külfətdar və ailə sahibi olan bir müəllim, hətta subay adamlar da dolana bilməzlər” (“Əgri yol”, 10 aprel 1919-cu il).

Qüdrətli, cəsəretli qələm sahibi, ünlü yazar olan Üzeyir bəy Hacıbəyli bütün bu həyati vacib problemlərin qaldırılmasının, oxucuların nəzərinə çatdırılmasının, həlli yollarının göstərilməsinin öhdəsindən layiqincə gəlib. Səmini qəlb ilə vətəninin, xalqının, millətinin özgürlüyünü, bağımsızlığını istəyən böyük ziyalı, dahi sənətkar həm də qürurla aşağıdakıları bəyan edib: “Məmləkətimiz və vətənimiz kəməli-sürətlə bir tərəfdən qüvvət tapıb, bir tərəfdən də tərəqqi edəcək və getdikcə ağı günlərə çatacaqdır” (Ü.Hacıbəyli “Xatime” 15 may 1919-cu il).

Ömrü boyu Azərbaycanımızın müstəqilliyini arzulayan və həyatında cəmi 23 ay onun dadını gören, varlığına şahidlik edən qorxmaz, qürurlu, obyektiv, qərəzsiz, iti qələm sahibi olan bu böyük şəxsiyyətin musiqi tariximizlə bərabər, ədəbiyyat, mətbuat tariximizdə də yerinin danılmaz olduğunu bir daha görürük.

**Səadət QARABAĞLI,
Üzeyirşünas**